

Arthur Miller mögé bújva

Az Ulpius-ház Kiadónál jelent meg a 74 éves Ungvári Tamás Lezáratlan nyomozás című önéletrajza, amelyben a jelenleg Kaliforniában tanító professzor nem kíméli önmagát, de kortársait sem.

I Töméntelen nevet említ meg, s a történetek leginkább azt bizonyítják, hogy a legnagyobbak is esendők, és a bolsevik korszak szörnyetegei között is voltak kiemelkedő elmék. Ez utóbbira volna bizonyíték Lakatos Imre története?

– Az úgynevezett bolsevik szörnyetegek életével sokan foglalkoztak. A világhírű tudománytörténész Lakatos Imre élete és pályája ebből a szempontból példaszzerű. Kivált, mert a múltját sohasem tagadta meg, holott bizonyos cselekedeteit feltehetően megbánta. Hatalmas tehetség volt, rövid életében megszenvedte gyarlóságait. Érdekes, démoni figuraként járta a világot. Magyaroztatát is adom a háború utáni feltörekvő nemzedék lelkiállapotának: hívő nihilisták voltak, Dosztojevszkij követői, a történelem fanatikussai. Mielőtt másokat becsaptak, magukat is hozzáigazították a szerephez. Szerettem volna megérteni a radikális gonosz történelmi szerepét, ezért nyomoztam a háború utáni első nemzedék életét.

I Csupa dicséretet kevesen kapnak, talán csak a mellékesen említett Ottlik Géza a kivétel. És Esterházy Péter, aki megküzdött a könyvben szintén fontos szerepet játszó apja titkával. Egyáltalán hisz a tisztességes emberi magatartás lehetséges voltában?

a morális megújulásra, új számvetésre.

I Nem kíméli azokat a nagy külföldi írókat, akikkel fordítójuként volt alkalma megismerkedni. Közülük szintén csak egyet emleget teljes elismeréssel, Arthur Millert, akivel egy tüntetésre is elment, de elbújt a háta mögött, amikor meglátta, hogy tévékamerák pásztázzák a résztvevőket. Ez szimbolizálja saját életfelfogását: részt venni az eseményekben, de feltűnést nem kelteni?

– Kis országban a legnagyobb feltűnést az kelti, ha elvonul az ember. Nincs miért bujkálnom, de van hová visszahúzódnom. Nem igazságos olvasat azt gondolni, hogy a pótvizsgán mindenki elbukott. Ismét a nevek, a szerzők, akiket fordítottam, és akiket változatlanul szeretek: Shaw, Tennessee Williams, Max Frisch, Dürrenmatt, Joseph Roth, Kafka. Nem sorolom őket – jó volt velük kalandozni, amikor ez még nem volt divat. A világirodalom egyébként is átalakult, s immár kitéphetetlen része Márai vagy Nádas Péter.

I Az önéletrajz középpontjában a Kádár kori magyar bölcsész ágról szakadt szegénysége és a külföldre utazás nehézségei állnak. A nyolcvanas években pedig az járta Pesten: le a kalappal Ungvári előtt, aki nyugati jólétet teremtett magának irodalmi nevezettségű munkával, külföldön, Amerikában pedig elfogadtatja magát mint lebilincselő előadó-képességű „vörösprofesszor”. Csak irigyei mondhatták ezt?

– Feltehetik a kalapot. Manapság senkit se irigyelnek, aki munkával kereste a kenyerét. Én fél évszázadon át szolgáltam, nemezszer obskúrus állásokban.

FOTO: KOVALOVSKY DÁNIEL

Ungvári Tamás könyvének bemutatóján

– Ismétlem, a könyv címe a Lezáratlan nyomozás. Osztályzatot senki sem kapott. Elismerést annál többen. Kertész Imre, **Eörsi István** éppen úgy, mint Füst Milán vagy szerkesztőként Réz Pál. Könyvemet a hála diktálta: köszönet a sorsnak, hogy ilyen nyomorult korszakokban olyanokat ismerhettem, mint Füst Milán, Tersánszky Józsi Jenő, Nagy Lajos, Benedek Marcell, Tamási Áron, akiért rajongtam, s akít igen közelről ismertem, miként a csodálatos Örkény Istvánt vagy Konrád Györgyöt. Röviden említem a költő Gergely Ágneszt, mint akinek jobb szeme volt a tehetséghez, mint nekem, vagy Rába György és Lator László költészetét: elkötelezett rajongójuk vagyok. A könyvem persze óvatos mértékkel él, küzd a „name-dropping” bűnével. Egy-egy név említése emléket állít az elfeledetteknek. Sokan küzdöttek hírért, dicsőségért, s lám, a többség a semmibe hullott. Az emlékükre gyűjtött gyertya ünneppé avatja a hétköznapokat. Másfelől: nevekkel nem dobálózunk, ez íratlan szabály. Önmagamát a sarokba festem akkor is, ha a kapcsolat igazán közeli volt – alig említem a nekem kedves Bárány Tamást. Kihagytam a Görgey Gáborról szóló fejezetet, mert a könyvem írása idején miniszter volt. Ha netán emberi gyarlóságokról írok, akkor is könnyek között: olvassa újra a Zelk-portrét a könyvből. Itt egyetlen ember csetlik-botlik, az is a könyv hőse a függöny mögött, nemesek a történelemben csupa kisbetűvel: én. Az önéletrajz szemérmetlen műfaj, az viszi diadalra, aki legyőzi belső ellentmondásait. Elnyomni az én, én, én dallamát, őszinte kíváncsisággal követni a nagyszínpad szereplőit. Egyetlen szót még a tisztességről. Épp annyit árnyalata van, mint a bűnnek. Történelmileg tisztességes volt az is, aki csábító eszméktől megszédült, majd az ötvenhatos forradalomból kivette a részét. A rendszerváltozás idején terjedt el: csak az volt tisztességes, aki lapult. Ennél érzékenyebb mérce az, ha elismerjük minden ember képességét

Ma is aktív tanár vagyok, töméntelen órával, komoly kötelezettséggel. Állások mellett írtam csaknem félszáz könyvet, lefordítottam másfél száz regényt és színdarabot, összeütöttem vagy ezer cikket. Feltett kalappal ezt korunkban baleknak nevezik. Egy kőbányában könnyebb lett volna. Ami a tengerentúlt illeti, ott minden évfolyamon győzni kell. Korábban is, most is: a teljesítmény-központú országban a politika a második vonalba szorul. Vagyis: nem voltam „vörös”, ma meg nem vagyok fehér. A könyv beszámol számos feljelentésről, amelynek céltablája voltam. Szerződésemet évenként újították meg. Régen kirúgtak volna, ha nem felelnék meg a követelményeknek. Irigyeim is bosszantóan fogynak, a könyvemtől remélem, hogy számuk ismét békebeli mértékre gyarapodik.

I A könyv a nőkhöz való kapcsolatát is részletezi. Jelenlegi feleségén kívül ezeken a lapokon sem könyörületes sem magához, sem hozzájuk. Déry Tibor önéletrajzában Karinthy Frigyes feleségével folytatott viszonyáról szóló botrányos részét azért tárgyalja részletesen, hogy ezzel keressen magának mentséget?

– Leányokról, asszonyokról megkülönböztetett tisztességgel emlékezem. Talán jól olvasom magamat – életem társai nagy tanítómesterek voltak. Egy-egy társsal erkölcsi és művészi nagysága előtt máig térdelek. A könyvemben felemlítem Jékely Zoltán vagy Kolozsvári-Grandpierre Emil megszállott nőbolondságát. De én nem voltam nőbolond. Az irodalomban s a magánéletben a minőséget kerestem. Az utólagos hencegést azonban megvetem. Déry Tibor nem éppen ízlésesen hozta hírbe az egyik legnagyobb magyar író feleségét. Ilyet én nem tettem, nem tennék. A nőkhöz, miként az irodalomhoz, a hála fűz. Köszönöm. Az élet ebben is kegyes volt hozzám. Idegen országokhoz, mint írom is, nem mindig volt útlevalem. De az asszonyokhoz vezető utat nem zárhatta el a hatalom.

KELEN KÁROLY